

KONZUMIRANJE CIGARETA KOD SREDNJOŠKOLSKE OMLADINE U GRADU KRAGUJEVCU

Mirjana Milosavljević^{1,2}, Snežana Radovanović^{1,2}, Sanja Kocić^{1,2}, Milena Vasić³, Nada Milovanović⁴

¹ Institut za javno zdravlje, Kragujevac

² Medicinski fakultet, Kragujevac

³ Institut za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut“, Beograd

⁴ Dom zdravlja, Kragujevac

CIGARETTE CONSUMPTION AMONG THE SECONDARY SCHOOL POPULATION IN KRAGUJEVAC

Mirjana Milosavljević^{1,2}, Snežana Radovanović^{1,2}, Sanja Kocić^{1,2}, Milena Vasić³, Nada Milovanović⁴

¹ Institute of Public Health, Kragujevac, Serbia

² Medical Faculty, Kragujevac, Serbia

³ Institute of Public Health of Serbia “Dr Milan Jovanovic Batut“, Belgrade, Serbia

⁴ Health Centre, Kragujevac, Serbia

SAŽETAK

Cilj. Konzumiranje cigareta među mladima pokazuje trend kontinuiranog rasta. Cilj rada je analizirati uticaj socijalno-ekonomskih faktora na učestalost konzumiranja cigareta kod srednjo-školske omladine radi pripreme i primene adekvatnih mera prevencije i kontrole konzumiranja cigareta u adolescentnom dobu.

Metode. Istraživanje je sprovedeno u novembru 2007. godine. Anketom je obuhvaćeno ukupno 1.280 učenika, I i IV razreda, oba pola, i to 485 učenika Tehničke škole, 231 učenik Medicinske škole i 564 učenika Ekonomske škole. Rezultati anketnih upitnika obrađeni su primenom χ^2 testa.

Rezultati. Od ukupnog broja anketiranih, cigarete je konzumiralo 20,6% učenika. Među učenicima I razreda, koji konzumiraju cigarete, 63,6% su muškog a 36,4% ženskog pola, dok je među učenicima IV razreda gotovo jednak procenat muškog (49,5%) i ženskog pola (50,5%). Oko jedne trećine anketiranih učenika, sve tri škole, sa konzumiranjem cigareta počelo je u 15 godina.

Zaključak. Konzumiranje cigareta u adolescentnom dobu značajan je zdravstveni, opštedruštveni i socijalnomedicinski problem. Zbog navedenih razloga neophodno je sinergičko delovanje svih društvenih subjekata u pripremi i primeni mera prevencije i kontrole konzumiranja cigareta.

Ključne reči: pušenje; škola, adolescent, gradovi; Srbija.

UVOD

Svetska zdravstvena organizacija konstatuje da je širenje epidemije korišćenja duvana u bilo kom obliku, uključujući pušenje cigareta, lule, žvakanje ili ušmrkavanje, kao i izloženost duvanskom dimu, globalni problem sa ozbiljnim posledicama za javno zdravlje (1).

Prevalencija pušenja u Republici Srbiji, prema rezultatima ispitivanja zdravlja 2000. godine, bila je među

ABSTRACT

Objective. Cigarette consumption among the youth indicates that there is a trend of continuous growth of consumption. The aim of the research is to analyse the influence of socio-economic factors on the frequency of cigarette consumption among the secondary school youth in order to prepare and apply adequate measures of prevention and cigarette consumption control in adolescence.

Methods. The research was conducted in November 2007. The survey comprised 1280 pupils of the 1st and 4th grade, both male and female, out of which there were 485 pupils of Technical school, 231 pupils of Medical school, and 564 pupils of Economics school. The survey results were processed by applying χ^2 test.

Results. Of all pupils surveyed, most pupils (79,4%) didn't consume cigarettes, while 20,6% of them did. Among the 1st grade pupils, who consumed cigarettes, 63,6% were males and 36,4% were females, while among the 4th grade pupils there was almost an equal percent of males (49,5%) and females (50,5%). About one third of all pupils surveyed, in the three schools, started consuming cigarettes at the age of 15.

Conclusion. Cigarette consumption in the period of adolescence is a significant healthy, social and socio-medical problem. For the above mentioned reasons it is necessary to undertake synergic actions of all public subjects in preparing and applying the measures of prevention and cigarette consumption control.

Key words: smoking; school, adolescent; cities; Serbia.

najvišima u Evropi, sa 46,0% muškaraca i 30,9% žena aktivnih pušača, da bi se 2006. godine smanjila na 39,7% muškaraca i 30,5% žena koji aktivno puše (2).

Učestalost pušenja među mladima je visoka: 54,7% mladih do 15. godine je bar jednom probalo cigarete, a 16,8% devojaka i 15,5% mladića puše svakodnevno. Prema globalnom istraživanju pušenja kod mladih,

neželjena (pasivna) izloženost mladih duvanskom dimu takođe predstavlja ozbiljan problem (3).

Značaj pušenja kao faktora rizika za smrtnost i razbolevanje stanovništva u Republici Srbiji obrađen je u „Studiji o opterećenju bolestima i povredama u Republici Srbiji“ sprovedenoj tokom 2003. godine. Duvan je naveden kao faktor rizika povezan sa najznačajnijim zdravstvenim problemima i odgovoran je za 13,7% izgubljenih godina života u Republici Srbiji (18,0% za muškarce; 7,9% za žene). Pušenje je najznačajniji faktor rizika za nastanak raka pluća, ishemične bolesti srca, srčanog udara i hronične opstruktivne bolesti pluća. Studija je takođe ukazala na to da je opterećenje najveće u ranom životnom dobu i da opada sa starenjem pojedinca (4).

Cilj rada je da se analizira uticaj socijalno-ekonomskih faktora na učestalost konzumiranja cigareta kod srednjoškolske omladine u gradu Kragujevcu radi pripreme i primene adekvatnih mera prevencije i kontrole konzumiranja cigareta u adolescentnom dobu.

ISPITANICI I METODE

Istraživanje je sprovedeno u novembru 2007. godine u tri srednje škole (Medicinska, Tehnička i Ekonomska) u gradu Kragujevcu.

U istraživanju je primenjen Anketni upitnik otvoreno-zatvorenog tipa korišćen u projektu „Zdravstveno stanje, zdravstvene potrebe i korišćenje zdravstvene zaštite stanovništva Srbije“, koji je sproveo Institut za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut“ 2000. godine. Obuhvaćeno je ukupno 1.280 učenika, I i IV razreda, oba pola koji su u momentu istraživanja bili u školi i to: 485 učenika Tehničke škole, 231 učenik Medicinske škole i 564 učenika Ekonomske škole. Ispitanici su bili starosti od 15 do 19 godina, dečaka je bilo 793 (62%), a devojaka 487 (38%).

Anketni upitnik sastojao se iz dve grupe pitanja: prva grupa odnosila se na socijalno-ekonomske karakteristike ispitanika, a druga na konzumiranje cigareta. Anketa je sadržala 53 pitanja sa ponuđenim modalitetima odgovora.

Baza podataka je kreirana u statističkom paketu SPSS.12.0. Rezultati anketnih upitnika obrađeni su primenom χ^2 testa i prikazani su tabelarno i grafički.

REZULTATI

Od ukupnog broja ispitanika u kompletnoj porodici živelo je 86% ispitanika, a socioekonomski status porodice ocenjen je kao dobar kod 87% ispitanika. Više od 30% ispitanika imalo je dobar i vrlo dobar uspeh u školi. Sportom se bavilo 65% ispitanika. Vikendom je izlazilo 60% ispitanika, dva do tri puta nedeljno 16%, a svako veče 5,1% ispitanika. Da ima džeparac izjasnilo se 96%

Tabela 1. Sociodemografske karakteristike ispitanika.

Karakteristike ispitanika		Ispitanici (%)
Kompletnost porodice	u braku	86,1
	razvedeni	8,9
	vanbračna zajednica	5,0
Materijalni status porodice	dobar	86,7
	previše novca	2,2
	loš	11,1
Uspeh u školi	odličan	17,4
	vrlo dobar	34,2
	dobar	34,7
	dovoljan	11,3
	ponavljao	2,4
Bavljenje sportom	da	65,0
	ne	35,0
Večernji izlasci	svako veče	5,1
	2–3 puta nedeljno	16,5
	vikendom	61,2
	ne izlazi	17,2
Mesečna suma džeparca	do 500 dinara	28,0
	500–1.000 dinara	14,5
	1.000–2.000 dinara	17,7
	2.000–3.000 dinara	15,8
	preko 3.000 dinara	17,3

anketiranih učenika. Najviše ispitanika (28%) imalo je džeparac do 500 dinara mesečno (tabela 1).

Od ukupnog broja ispitanika, većina učenika (79,4%) nije konzumirala cigarete dok njih 20,6% jeste. Između anketiranih učenika Medicinske, Tehničke i Ekonomske škole postoji statistički veoma značajna razlika u konzumiranju cigareta ($\chi^2=16,561$, $df=2$, $p=0,000$). Cigarete konzumira 30,9% učenika Tehničke škole, 13,7% Medicinske škole i 55,3% učenika Ekonomske škole.

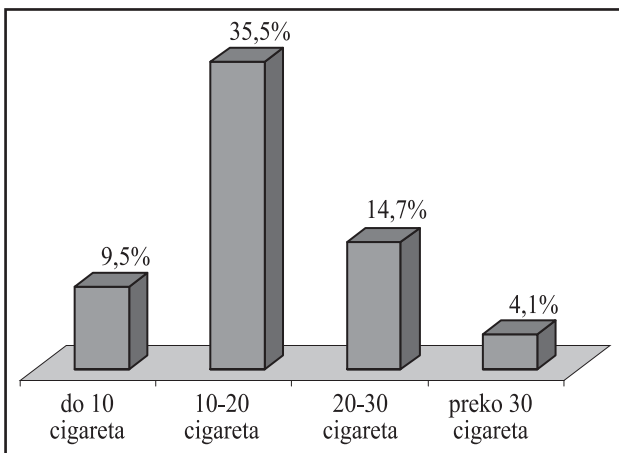
Između anketiranih učenika muškog i ženskog pola ne postoji statistički značajna razlika u konzumiranju cigareta ($\chi^2=2,488$, $df=1$, $p=0,115$). Među učenicima koji puše 57,6% su dečaci, a 42,4% su devojčice. Posmatrano po razredima postoji statistički veoma značajna razlika u konzumiranju cigareta ($\chi^2=20,208$, $df=1$, $p=0,000$). Od učenika koji puše 57,6% su učenici I razreda srednjih škola. Među učenicima I razreda, koji konzumiraju cigarete, 63,6% su muškog a 36,4% ženskog pola. Među učenicima IV razreda, koji konzumiraju cigarete, približno je jednak procenat muškog (49,5%) i ženskog pola (50,5%) (tabela 2).

Oko jedne trećine anketiranih učenika sve tri škole koji konzumiraju cigarete, sa konzumiranjem je počelo u 15. godini.

Tabela 2. Učestalost konzumiranja cigareta u odnosu na pol i razred (%).

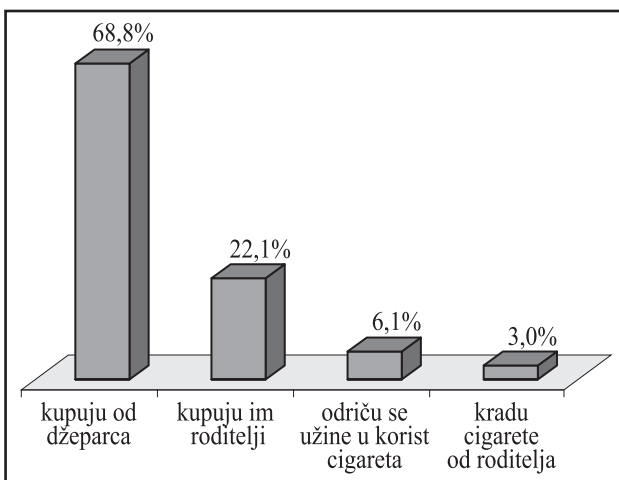
Pol	Konzumira cigarete		Ne konzumira cigarete	
	I razred	IV razred	I razred	IV razred
Muški	63,6	49,5	65,2	57,2
Ženski	36,4	50,5	34,8	42,8
UKUPNO	100%	100%	100%	100%

Na pitanje koliko cigareta popuše u toku dana 9,5% učenika se izjasnilo da popuši do 10 cigareta dnevno, 10–20 cigareta popuši 35,3% učenika, 20–30 cigareta dnevno popuši 14,7% učenika, preko 30 cigareta dnevno 4,1% anketiranih učenika (slika 1).

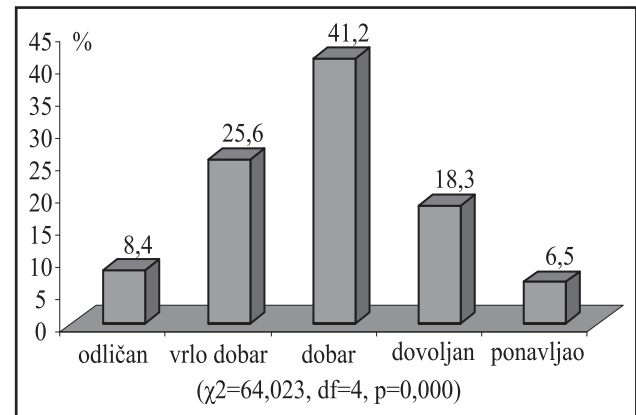
Slika 1. Broj cigareta koje učenici popuše u toku dana.

Od učenika koji puše, 68,8% učenika izjasnilo se da cigarete kupuju od džeparca, 22,1% reklo je da im cigarete kupuju roditelji, 6,1% navelo je da se odriču užine u korist cigareta, dok 3% učenika krađe cigarete od roditelja (slika 2).

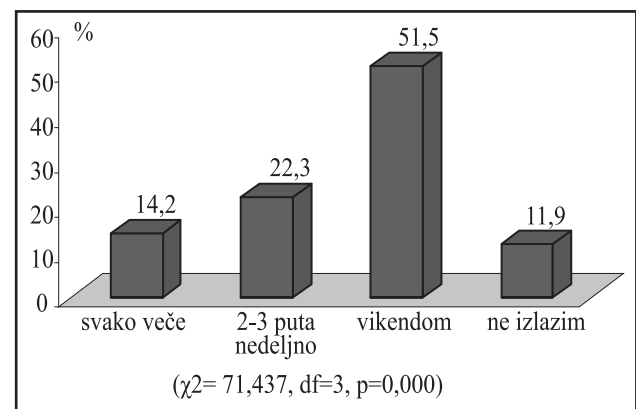
Slika 2. Način na koji učenici nabavljaju cigarete.

Postoji statistički veoma značajna razlika između učenika koji konzumiraju cigarete i uspeha u školi ($\chi^2=64,023$, $df=4$, $p=0,000$). Od učenika koji konzumiraju cigarete najviše je učenika sa dobrim uspehom u školi (41,2%) (slika 3).

Slika 3. Učestalost konzumiranja cigareta u odnosu na uspeh učenika u školi (%).

Izlazak učenika u večernjim časovima takođe pokazuje statistički značajnu razliku u odnosu na konzumiranje cigareta ($\chi^2=71,437$, $df=3$, $p=0,000$). Najveći procenat (51,5%) učenika koji konzumiraju cigarete izlazi vikendom (slika 4).

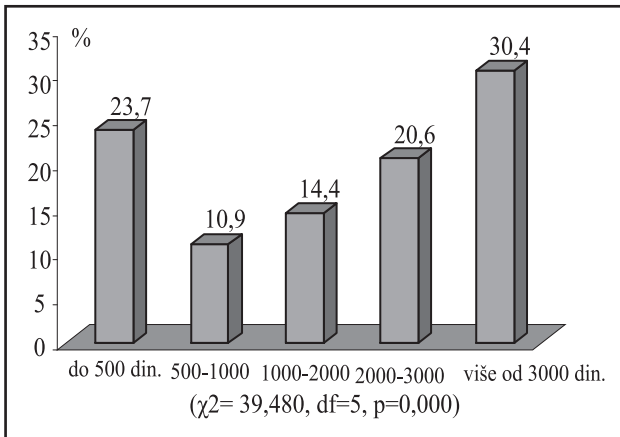
Slika 4. Učestalost konzumiranja cigareta u odnosu na večernje izlaske učenika (%).

Rezultati pokazuju da i suma novca koju učenici dobijaju za džeparac statistički veoma značajno utiče na konzumiranje cigareta ($\chi^2=39,480$, $df=5$, $p=0,000$). Najčešće puše učenici (30,4%) koji dobijaju džeparac veći od 4.000 dinara (slika 5).

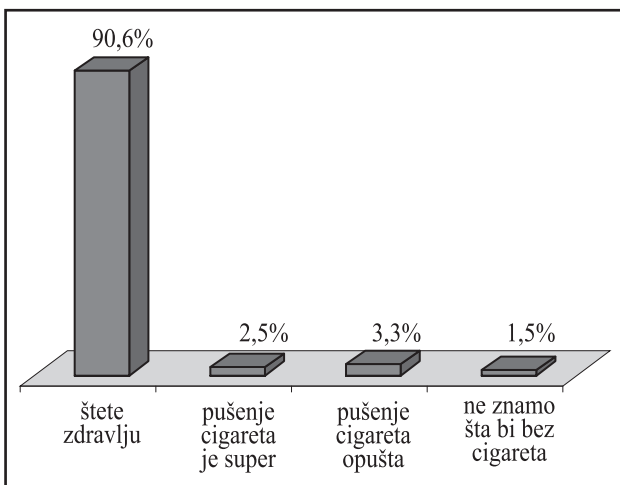
Kada se posmatra stav koji učenici imaju prema konzumiranju cigareta, 90,6% njih se izjasnilo da one „štete zdravlju“, 2,5% smatra da je pušenje cigareta „super“, 3,3% učenika navodi da ih pušenje cigareta „opušta“, a 1,5% „ne zna šta bi bez cigareta“ (slika 6).

Nađena je statistički veoma značajna razlika učestalosti konzumiranja cigareta u zavisnosti od bračnog

stanja roditelja ($\chi^2= 11,778$, $df=2$, $p=0,003$). Od ukupnog broja anketiranih učenika, koji su živeli u kompletnoj porodici njih 19,2% je konzumiralo cigarete, dok ih je u grupi ispitanika čiji su roditelji bili razvedeni bilo 32,5%. Takođe, cigarete je konzumiralo i 27,8% ispitanika čiji su roditelji živeli u vanbračnoj zajednici (tabela 3).

Slika 5. Učestalost konzumiranja cigareta u odnosu na sumu novca koju učenici dobijaju kao džeparac (%).

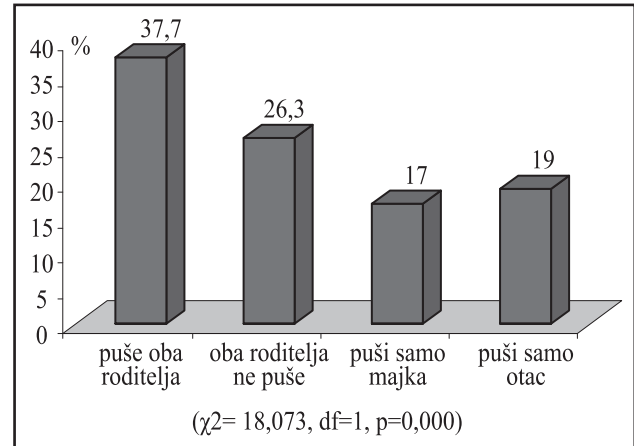
Slika 6. Stavovi učenika prema konzumiranju cigareta.

Tabela 3. Učestalost konzumiranja cigareta u odnosu na bračno stanje roditelja (%).

Bračno stanje roditelja	Konzumira cigarete		
	Da	Ne	Ukupno
U braku	19,2	80,8	100%
Razvedeni	32,5	67,5	100%
Vanbračna zajednica	27,8	72,2	100%

($\chi^2= 11,778$, $df=2$, $p=0,003$)

Analizom uticaja konzumiranja cigareta među roditeljima u našem istraživanju, uočeno je da je ova navika prisutnija kod dece ako su oba roditelja konzumenti (37,7%) ili ako oba roditelja nisu konzumenti (26,3%). Učestalost konzumiranja cigareta znatno je manja među mladima koji potiču iz porodica gde je samo majka, odnosno samo otac konzument cigareta (17,0% i 19,0%; $\chi^2= 18,073$, $df=1$, $p=0,000$; slika 7).

Slika 7. Konzumiranje cigareta kod roditelja (%).

DISKUSIJA

Podaci Svetske zdravstvene organizacije (Regionalne kancelarije za Evropu) govore da u zemljama Evrope ima između 5% i 49% dečaka i 5% i 42% devojčica koji su stalni konzumenti cigareta. Mladi počinju sa konzumiranjem cigareta veoma rano i u skoro svim evropskim zemljama jedna trećina mladih konzumira cigarete već u uzrastu od 15 godina (1).

U zemljama bivšeg Sovjetskog Saveza, 1995. godine svakodnevno je konzumiralo cigarete 29% adolescenata, dok je 2004. godine taj procenat iznosio 31%. Učestalost konzumiranja cigareta među devojčicama povećao se sa 7% na 15% (5).

Republika Srbija se među mladom populacijom poslednjih godina suočava sa trendom rasta zloupotrebe svih sredstava koja izazivaju zavisnost. Duvan, alkohol i ilegalne droge postale su sastavni deo odrastanja velikog broja mladih. Bolesti zavisnosti i češće eksperimentisanje dece i mladih sa sredstvima koja izazivaju zavisnost postaju sve izraženiji javnozdravstveni i socijalni problem na teritoriji Republike (2).

Rezultati našeg istraživanja ukazuju na to da je konzumiranje cigareta veoma učestala pojava kod mladih na teritoriji grada Kragujevca, odnosno da svaki peti učenik srednjih škola na teritoriji Grada konzumira cigarete. Jedna trećina anketiranih učenika navela je podatak da su prvo iskustvo s konzumiranjem cigareta imali u 15. godini.

Na slične podatke nailazimo i u istraživanjima konzumiranja cigareta u ostalim većim gradovima

Republike: u Subotici je 41,5% mladih do 15. godine probalo cigarete, svaki drugi učenik prvog razreda srednje škole i svaki treći učenik sedmog i osmog razreda osnovne škole. Cigarete svakodnevno konzumira 14,8% mladih (6).

Istraživanja navike pušenja kod učenika srednjih škola u Novom Sadu, pokazala su da 11% učenika redovno konzumira cigarete. Broj redovnih konzumenata cigareta u četvrtom razredu iznosi 18% (7).

Kada se rezultati razvrstaju prema polu konzumenata cigareta vidi se da dečaci puše neznatno češće nego devojčice. Učenici prvih razreda srednjih škola u Kragujevcu konzumiraju cigarete u većem procentu nego učenici četvrtih razreda. Među učenicima prvih razreda 2/3 dečaka konzumira cigarete, dok među učenicima četvrtog razreda svaki drugi dečak i svaka druga devojčica konzumiraju cigarete.

Naše istraživanje, takođe, pokazuje znatnu povezanost konzumiranja cigareta i uspeha u školi. Učenici koji imaju lošiji uspeh u školi konzumiraju cigarete u većem procentu.

Roditelji mogu da utiču na zdravlje, kao i na način života svoje dece kao uzori, bilo pozitivno ili negativno, utičući na formiranje njihovih stavova o zdravlju ili zloupotrebi određenih supstanci. Pušačke navike roditelja mogu da deluju na adolescente tako da oni percipiraju pušenje kao normalno i očekivano ponašanje (8-10).

Istraživanja sprovedena u nekim zapadnoevropskim zemljama pokazala su da navika konzumiranja cigareta u porodici pozitivno korelira sa većom prevalencom konzumiranja cigareta među članovima porodice koji pripadaju populaciji adolescenata (11), što pokazuju i rezultati našeg istraživanja. U porodicama gde su oba roditelja konzumenti cigareta mlađi članovi češće konzumiraju cigarete nego u porodicama gde samo jedan roditelj konzumira cigarete.

U našem istraživanju koherentna porodica i manja suma novca koju mladi dobijaju za džeparac pokazali su se kao faktori koji u pozitivnom smislu utiču na konzumiranje cigareta. Zabrinjava, međutim, činjenica da jednoj trećini mladih ispitanika cigarete kupuju roditelji.

U pogledu stava koji učenici (među kojima su i pušači) imaju prema konzumiranju cigareta, ipak ohrabruje podatak da 90,6% njih zna da cigarete „štete zdravlju“, dok samo 2,5% smatra da je pušenje cigareta „super“, što ukazuje na to da je uticaj vršnjačke grupe na pojavu negativnih obrazaca ponašanja veliki.

U zaključku, konzumiranje cigareta u adolescentnom dobu jeste značajan zdravstveni, opštedruštveni i socijalnomedicinski problem koji zahteva sinergičko delovanje svih društvenih subjekata u pripremi i primeni mera prevencije i kontrole konzumiranja cigareta.

Istraživanje učestalosti konzumiranja cigareta kod srednjoškolske omladine grada Kragujevca, pokazalo je da je konzumiranje cigareta veoma prisutan oblik zavisnosti kod srednjoškolske omladine. Svaki peti učenik srednjih škola svakodnevno konzumira cigarete.

Zabrinjava činjenica da se granica pomera ka nižoj starosnoj dobi. Oko jedne trećine učenika navodi podatak da su počeli sa konzumiranjem cigareta u petnaestoj godini.

Koherentna porodica i manja suma novca koju mladi dobijaju za džeparac pokazali su se kao faktori koji pozitivno utiču. Osim porodice, i obrazovne i zdravstvene ustanove, uz sveobuhvatu podršku društva u celini, mogu značajno da smanje broj konzumenata cigareta.

LITERATURA

1. World Health Organization. Framework Convention on Tobacco Control. Geneva: World Health Organization, 2003.
2. Grujić V. Zdravstveno stanje, zdravstvene potrebe i korišćenje zdravstvene zaštite odraslog stanovništva u Republici Srbiji. Glasnik Instituta za zaštitu zdravlja Srbije 2002; 1-2: 23–147.
3. Dželetović A, Dimitrijević-Tanasković L. Globalno istraživanje o upotrebi duvana kod mladih, Republika Srbija 2003. godine. Beograd: Ministarstvo zdravlja Republike Srbije, 2005.
4. Atanaskovic-Markovic Z, Bjegovic V, Jankovic S, et al. The burden of disease and injury in Serbia. Belgrade: Ministry of Health of the Republic of Serbia, 2003.
5. Rogacheva A, Laatikainen T, Patja K, Paavola M, Tossavainen K, Vartiainen E. Smoking and related factors of the social environment among adolescents in the Republic of Karelia, Russia in 1995. and 2004. Eur J Public Health 2008;18: 630–6.
6. Jakovljević Đ, Đokić D, Pavlović M, Zelen B, Sente R. Zdravstveno stanje stanovništva, zdravstvene potrebe i korišćenje zdravstvene zaštite. Subotica: Zavod za zaštitu zdravlja Subotica, 1999.
7. Đokić D, Jakovljević D, Jakovljević Đ. Socijalna medicina. Kragujevac: Medicinski fakultet Univerziteta u Kragujevcu, 2007.
8. Strategija kontrole duvana. Službeni glasnik RS. Br 55/05 i 71/05. Beograd: Službeni glasnik, 2005.
9. Bandura A. Social foundations of thought and action: a social cognitive theory. Englewood cliffs: Prentice Hall, 1986.
10. Darling N, Cumsille P. Theory, measurement and methods in the study of family influences on adolescent smoking. Addiction 2003; 98: 21–36.
11. Pust S, Mohnen SM, Schneider S. Individual and social environment influences on smoking in children and adolescents. Public health 2008; 122: 1324–30.